

מישור החוף – בין ים לחר

אדם וטבע: יחסי גומלין במהלך הדורות

1 יחידת לימוד

ירושלים ה'תשע"א

תוכן העניינים

מבוא / 3

מטרות לימוד היחידה / 4

נושאי הלימוד - הקצעת שעות ההוראה / 5

פרקי הלימוד:

א. המסד הפיזי / 6

ב. מקורות המים / 12

ג. מגוון הצומח והחי / 14

ד. הדרכים במישור החוף / 18

ה. תולדות התיישבות האדם במישור החוף עד המאה ה-19 / 20

ו. התיישבות האדם במישור החוף מהמאה ה-19 ועד לאחר הקמת המדינה / 30

מבוא

בתוכנית הלימודים בלימודי ארץ-ישראל חבל הארץ מישור החוף מתייחס למישור החוף עצמו וגם השפלה הנמוכה. גבולותיו בצפון ובדרום חופפים לגבולות המדיניים הנוכחיים של ישראל.

כבר משחר האנושות הייתה למישור החוף בארץ ישראל חשיבות רבה כחבל מעבר בין אזורים מפותחים תרבותית וכלכלית בתקופתם – עמק הנילוס ועמקי הפרת והחידקל – מספוטמיה, לפיכך אלו יש חשיבות ללימוד אזור זה להבנת התפתחות החברה האנושית בתקופות הפרהיסטוריות. באזורים אלו היו ממלכות גדולות בעלות השפעה רבה. "דרך הים", הדרך הבין-לאומית של אותם ימים, השתרעה לאורכו של האזור ודרכה חלפו ועברו צבאות וסוחרים.

מישור החוף היווה גם נקודת מפגש חשובה בין תרבויות המערב לבין תרבויות המזרח, תבלינים מהודו ומחצי האי ערב הועברו דרך נמלי הים התיכון לאימפריה הרומית, וסחורות מהאימפריה הרומית עברו לארץ ולמזרח.

מעבר עמים רבים ומפגש בין התרבויות השאיר את חותמו בשטח. עממים רבים שלטו באזור זה במהלך ההיסטוריה.

במהלך חלק מהתקופות ההיסטוריות ההתיישבות במישור החוף הייתה דלה ביחס להתיישבות בהר בגלל חסרונות יחסיים של מישור החוף ביחס להר. אחד החסרונות היה כיסוי של חלקים ממישור החוף בביצות עונתיות בחלק מהתקופות. מהתקופה הממלוכית חל גידול בשטח המכוסה בביצות. גם מבחינת ההגנה היה יתרון להר.

המהפך ההתיישבותי היהודי במישור החוף חל רק במאה ועשרים השנים האחרונות, עת נרכשו אדמות באזור, ברובן אדמות חמרה ובחלקן אדמות ביצה שלאחר ייבושן הוקמו עליהן יישובים חקלאיים. כיום מישור החוף הוא האזור המאוכלס והצפוף ביותר בארץ.

לאורכו של מישור החוף הוקמו עוד מקדמת דנא ערי נמל חשובות שחלקן קיימות עד ימינו, למשל: עכו, יפו, אשקלון.

מישור החוף מהווה יחידת נוף נפרדת המכוסה בדיונות חול ואדמת חמרה, אדמות שבחלקן הגדול ראויות לחקלאות לאחר דישון והשקיה מרובה. ביחידת הנוף יש גם צמחייה טבעית ייחודית שסיגלה לעצמה תנאי מחייה בחול והגנה מפני רסס הים המלוח.

ביחידה זו נסקור ונלמד מכלול נושאים אלה, נכיר את היישובים השונים ואת תולדותיהם את הסיבות להקמתם ואת תפקידם, נכיר ונבין את הקשר בין היישובים לאקלים ולתנאי השטח אז והיום, ונבין את חלקו של האזור בתולדות ההתיישבות הציונית בארץ ישראל.

יחידת מישור החוף כוללת כמה חבלי משנה: מישור החוף הצפוני, חוף הכרמל, מישור החוף התיכון והדרומי ("הר הכרמל" יילמד במסגרת לימוד היחידה – ההר המרכזי, בעוד העיר חיפה נלמדת במסגרת יחידה זו).

מטרות לימוד היחידה

א. טיפוח האהבה למישור החוף וחיזוק הזיקה אליו.

1. הכרת תולדות מישור החוף ואתריו ההיסטוריים.
2. הכרת הייחודיות של נופי מישור החוף.
3. הכרת ערי הנמל ותפקידן במהלך ההיסטוריה.
4. טיפוח מעורבות פעילה לשימור אתריו ההיסטוריים ונופיו של מישור החוף.
5. חינוך לסובלנות ומתן כבוד לבני מיעוטים ודתות שונות במישור החוף.

ב. פיתוח אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה וכישורים מטה-קוגניטיביים שתוכני הלימוד מזמנים.

1. ניתוח השוואתי של מישור החוף בתקופות השונות על פי קריטריונים שונים (למשל: האוכלוסייה, השלטון ומעמדו של האזור).
2. גיבוש דעה מנומקת בעקבות חשיפה לנקודות מבט שונות ולדעות שונות (למשל: הגורמים להתיישבות גויי הים).
3. חשיפת הלומדים לעקרון אי-הוודאות במדע – גילויים חדשים משנים תפוסות קודמות (למשל: פיתוח מישור החוף בתקופה האומאית).
4. העלאת השערות בסוגיות בלתי פתורות (למשל: מוצא גויי הים).
5. פיתוח כושר הדמיון וההפשטה בשחזור מבנים וממצאים.
6. קישור בין תנאים פיזיים ושלטוניים ובין אירועים מרכזיים במישור החוף (למשל: הזנחת מישור החוף על ידי הממלוכים).
7. קישור בין מגמות פיתוח לבין הסכנות המאיימות על נופי מישור החוף (למשל: דיונות החול באשדוד).

ג. פיתוח כישורי מידענות באמצעות ממצאים בשטח ומקורות היסטוריים להסברת תופעות ותהליכים בסביבות הפיזית והאנושית במישור החוף בעבר, בהווה ובעתיד.

1. הפקת מידע מממצאים ארכיאולוגיים ומחפירות ארכיאולוגיות ועיבודו.
2. הערכת תקיפותם ומהימנותם של ממצאים ארכיאולוגיים כמקור מידע לעברו של מישור החוף (הערכה ביקורתית של מקורות מידע).
3. הפקת מידע ממקורות כתובים וחזותיים (מפות, תרשימים, תצלומים, דגמים) וממקורות שמע ועיבודו.
4. הערכת תקיפותם ומהימנותם של מקורות כתובים וחזותיים כמקור מידע על מישור החוף.

נושאי הלימוד – הקצאת שעות ההוראה

שעות הלימוד	נושאי הלימוד	שעות הלימוד	נושאי הלימוד
	ה. תולדות התיישבות האדם במישור החוף עד המאה ה-19		א. המסד הפיזי
2	1. התקופות הפרהיסטוריות	8	1. מאפייני המבנה של מישור החוף
3	2. תקופות הברונזה	4	2. אקלים
6	3. תקופת הברזל – גוויי היס		ב. מקורות המים
4	4. התקופה ההלניסטית	6	1. מקורות המים במישור החוף
8	5. התקופה הרומית-ביזנטית		ג. מגוון הצומח והחי
3	6. התקופה המוסלמית הקדומה (התקופה הערבית)	3	1. הצומח
5	7. התקופה הצלבנית	3	2. החי
3	8. התקופה המוסלמית המאוחרת	3	3. תמורות, סכנות ושימור
	ו. התיישבות האדם במישור החוף מהמאה ה-19 ועד לאחר הקמת המדינה		ד. הדרכים במישור החוף
8	1. המאה ה-19 – נקודת מפנה	6	1. דרכים ומסחר במהלך הדורות
6	2. תקופת המנדט		
3	3. מלחמת העצמאות		
6	4. ההתיישבות לאחר הקמת והמדינה		

א. המסד הפיזי

מטרות:

- **יכירו** את מאפייני המבנה של מישור החוף כאזור מעבר בין חופים חוליים, שטוחים, מישוריים ולא מפורצים לבין חופים הרריים, סלעיים, צרים ומפורצים.
- **יסבירו** את הקשר בין אופיו של החוף ובין מידת הקשר של יושביו אל הים.
- **ישוו** בין מידת הקשר אל הים של יושבי החופים בעלי המאפיינים השונים.
- **יכירו** את אופיו של קו החוף של ארץ-ישראל כקו חוף קשתי ו**יסבירו** את הגורמים לכך ואת ההשלכות של מאפיין זה.
- **יכירו ויזהו בשטח** את רצועות האורך במישור החוף.
- **יכירו** את מאפייני רצועות האורך במישור החוף ו**יעריכו** את היתרונות והחסרונות של ההתיישבות בכל אחת מהן.
- **ישוו** בין חופי צבירה וחופי גידוד.
- **יעריכו** את הטיעונים של הדעות השונות בדבר דרכי היווצרותו של המצוק החופי.
- **יסבירו** את הדרכים בהם הגיעו החולות למישור החוף.
- **יסבירו** את הסיבות להתמעטות החולות במישור החוף בשנים האחרונות.
- **יסבירו** את הדרכים בהם נוצרו רכסי הכורכר.
- **יכירו** את החבלים הטבעיים במישור החוף ואת מאפייניהם.
- **ישוו** בין מאפייני החבלים הטבעיים במישור החוף.
- **יכירו** את המאפיינים הייחודיים של הנחלים במישור החוף.
- **יסבירו** את הסיבות לחסימת זרימת הנחלים בדרכם אל הים.
- **יסבירו** את השפעת המבנה הפיזי של האזור על היווצרותן של ביצות בעבר.
- **יסבירו** את התנאים הפיזיים שמשפיעים על הנגר העילי במישור החוף.
- **ישוו** בין תכונות התשתית ואפיקי הנחלים במאה ה-20 לבין תכונות אלו בימינו.
- **יסבירו** את הסיבות לשינויים שחלו בנגר העילי במישור החוף בשנים האחרונות.
- **יכירו** את מערכות מזג האוויר האופייניות למישור החוף בעונות השנה השונות ו**יסבירו** את ההשפעה של המערכת העונתית על מזג האוויר האופייני לעונה.
- **יסבירו** את השפעת הים על האקלים במישור החוף.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הערות דיזקטיות
1. מאפייני המבנה של מישור החוף (8 שעות)	- אזור מעבר בין חופים חוליים, שטוחים, מישוריים ולא מפורצים לבין חופים תלולים, סלעיים, צרים ומפורצים - ההשלכות של ההבדלים בין סוגי חופים אלה על הקשר בין יושבי החוף והים	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הקשר בין אופיו של החוף ובין מידת הקשר של יושביו אל הים, דוגמה: קיומם של מפרצים	יש לציין שעיקר המשמעות לקשר זה היא בימי קדם.

מעודד קשר חזק אל הים.

השוואה:

ישו בין מידת הקשר אל הים של יושבי החופים השונים, דוגמה: ליושבי חופים בעלי תוואי נוף בולט (הר) יש קשר חזק יותר אל הים מאשר ליושבי חוף לו אין תוואי בולט הניתן לזיהוי מהים.

זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה:

יסבירו את הגורמים לכך שקו החוף הוא קשתי, דוגמה: התאמה לקווי המבנה של אזור ההר.

השוואה:

ישו בין חופי צבירה וחופי גידוד על פי תבחינים שיציעו הלומדים, דוגמה: חופי צבירה מאופיינים בחולות וחופי גידוד – בסלעים.

הערכה:

יעריכו את היתרונות והחסרונות של ההתיישבות לאורך קו החוף, דוגמה: יתרון – האפשרות

- קו חוף קשתי – הגורמים לכך והשלכותיו על האזור (התאמה של תוואי הנוף הבולטים לקווי המבנה של קו החוף), למשל: השקעת חול רבה יותר באזור הקשת הרחבה בדרום

- רצועות האורך במישור החוף:

□ **קו החוף והחוליות**

□ רכסים - **רכסי הכורכר והרכס האדום (אדמת חמרה)**

□ עמקי הסחף - **האבוסים, והמזבזה בהדום ההרים** במזרח

- סוגי החופים: **חופי צבירה וחופי גידוד** – תפוצתם והתנאים להיווצרותם

- מאפייני קו החוף והשלכותיהם על התיישבות האדם באזור

א. רצועות האורך (5 שעות)

יש לתת את הדעת לכך שלא לכל אורך מישור החוף ניתן להבחין בכל הרצועות. המבנה הטבעי של האזור היטשטש במהלך העשורים האחרונים בשל תנופת הבנייה באזור.

לפרנסה מהים,
חסרון – קו החוף אינו יציב

הצדקת הידע והערכתו:
יעריכו את הדעות השונות
בדבר דרכי היווצרותו של
המצוק החופי,
דוגמה: שקיעתו של נמל
קיסריה.

זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה:
יסבירו את הדרכים בהם הגיעו
החולות למישור החוף,
דוגמה: הזרם החופי

הערכה:
יעריכו את היתרונות
והחסרונות של ההתיישבות
לאורך רצועת החולות,
דוגמה: יתרון – מצע טוב
לחקלאות מודרנית,
חסרון – קשיי תעבורה

זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה:
יסבירו את הסיבות
להתמעטות החולות במישור
החוף,
דוגמה: בניית סכר אסואן גרם
להקטנת כמות החולות
שהוסעו בעבר על ידי הנילוס.

זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה:
יסבירו את הדרכים בהם נוצרו
רכסי הכורכר,
דוגמה: היווצרות דיונות
והתאבנותם

פנים לכאן ולכאן - סוגיה לדיון:
המצוק החופי – קו שבר או **מצוק גידוד**

- **החולות והחוליות** – מקורן, מאפייניהן והשלכותיהם על
התיישבות האדם באזור (למשל: חלחול המים, מיעוט חומרי
הזנה לצומח)

- הסיבות למגמת התמעטות החולות במישור החוף (למשל:
סכר אסואן, בניית מרינות)

- **רכסי הכורכר** - תהליכי היווצרותם, מאפייניהם והשלכותיהם
על התיישבות האדם באזור בעבר ובתחילת המאה ה-20

- **הרכס האדום (גבעות החמרה)** - חידת היווצרות החמרה, תכונותיה והשלכותיהן על התיישבות האדם באזור

- **עמקי הסחף – האבוסים והמרזבה** - מאפייני הקרקע בעמקי בסחף והשלכותיהם על התיישבות האדם באזור בעבר ובימינו

לימוד בשטח – להכרת רצועות האורך ומאפייניהן
אתרים לביקור, לדוגמה: חתך לרוחב השרון – אנדרטת משמר הגבול, שמורת אלון, חולות קיסריה, ביתן אהרון, חוף גבעת אולגה

- המאפיינים הייחודיים של החבלים הטבעיים במישור החוף (מישור החוף הצפוני, חוף הכרמל, השרון, מישור החוף הדרומי)

- המאפיינים הייחודיים של הנחלים במישור החוף, למשל: כיוון זרימתם ביחס למערך רצועות האורך באזור

- הסיבות לחסימת זרימת הנחלים בדרכם אל הים ותוצאותיה, למשל: היווצרות ביצות.

ב. מערכת הניקוז (3 שעות)

הערכה:

יעריכו את היתרונות והחסרונות של ההתיישבות לאורך רכסי הכורכר, דוגמה: יתרון – חומר בנייה, חסרון – קשיי עיבוד חקלאי

הערכה:

יעריכו את היתרונות והחסרונות של ההתיישבות בגבעות החמרה, דוגמה: יתרון – התאמה לחקלאות מודרנית, חסרון – יער האלוניים והצורך לבראו

הערכה:

יעריכו את היתרונות והחסרונות של ההתיישבות בעמקי הסחף, דוגמה: יתרון – התאמה לחקלאות, חסרון – ביצות

זיהוי בשטח:

זיהו בשטח את רצועות האורך ואת מאפייניהם, דוגמה: זיהו את רכסי הכורכר

השוואה:

ישו בין מאפייני החבלים הטבעיים במישור החוף על פי תבחינים נתונים: למשל רוחב, סוג החול בחופים, זיקות היסטוריות, דוגמה: חוף הכרמל הוא הצר ביותר.

זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה, השוואה:
יקשרו בין המבנה הפיזי של

נושא השפעת קיומן של ביצות במישור החוף על ההתיישבות יידון בנושאים

הרלוונטיים בהמשך לימוד היחידה.	מישור החוף ותכונות הקרקע והמסלע של רצועות האורך לבין הסיבות להיווצרות ביצות באזור, דוגמה: הפרעה למהלך הזרימה של הנחלים אל הים על ידי רכסי הכורכר, החסימה גרמה להיווצרות ביצות. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה, ינתחו את הגורמים להיווצרותו של הנגר העילי ולעוצמתו, דוגמה: מידת חדירות התשתית. השוואה: ישו בין תכונות התשתית ואפיקי הנחלים במאה ה-20 לבין תכונות אלו בימינו והשפעתם של תכונות אלו על הנגר העילי, דוגמה: הבנייה המואצת יצרה באגן הניקוז של נחל איילון יצרה תשתית אטומה, ולכן עצמת הנגר העילי גברה מעבר לחזוי.	- התנאים הפיזיים שהשפיעו על הנגר העילי במישור החוף, השינויים שחלו בו בתקופות האחרונות וסיבותיהם	
			2. אקלים (4 שעות)
מומלץ להורות את הנושא באמצעות מפות סינופטיות.	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את ההשפעה של המערכת העונתית על מזג האוויר האופייני לעונה, דוגמה: יסבירו מדוע שקע מעל מזרח הים התיכון גורם לירידת משקעים במישור החוף.	- מערכות מזג האוויר האופייניות למישור החוף בעונות השנה השונות	
ידע מוקדם נדרש – מושגי	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה	- השפעת הים על האקלים במישור החוף (השפעה ממתנת, לחות	

יסוד בנושא האקלים.	ותוצאה : יסבירו את השפעת הים על האקלים – חיוביות ושליליות, דוגמה : השפעה חיובית –מיתון הטמפרטורות בקיץ ובחורף, השפעה שלילית – שיעורי לחות גבוהים בעונת הקיץ.	גבוהה, בריזה)	

ב. מקורות המים

מטרות:

- **יכירו** את מאפייני שלוש האקוות (אקוויפרים) במישור החוף וישוו בין תכונותיהן.
- **יסבירו** את דרכי ההיווצרות של שלוש האקוות (אקוויפרים) במישור החוף.
- **ישוו** בין דרכי ניצול מקורות המים בעבר לעומת אפשרויות ניצולם בעת החדשה.
- **יסבירו** את והדרכים האפשריות לניצול הנגר העילי במישור החוף.
- **יסבירו** את הגורמים המשפיעים על ירידה באיכות המים במישור החוף בעשרות השנים האחרונות ואת הדרכים שיש לנקוט כדי למנוע את החמרת המצב.
- **יכירו** את התפתחויות טכנולוגיות המאפשרות להגדיל את כמויות המים הזמינות למטרות שונות.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הערות דיזקטיות
1. מקורות המים במישור החוף (6 שעות)	- מי תהום – דרכי ההיווצרות של שלוש האקוות (אקוויפרים) במישור החוף: אקוות ההר, אקוות החוף, אקווה שעונה - המגבלות לניצול מי התהום בעבר וההתגברות על מגבלות אלו בעת החדשה - נגר עילי - האפשרויות והדרכים לניצול הנגר העילי במישור החוף (למשל: החדרת מים לקרקע ואגירה)	השוואה: ישוו בין שלוש האקוות שבמישור החוף על פי תבחינים נתונים (מיקום, תכונות המים, דרכי היווצרות), דוגמה: אקוות ההר מכילה יותר סידן מאקוות החוף. השוואה: ישוו בין דרכי ניצול מקורות המים בעבר לעומת אפשרויות ניצולם בעת החדשה, דוגמה: עומק הבארות. העלאת אפשרויות מגוונות לצורך פתרון בעיה: יציעו דרכים לניצול הנגר העילי, דוגמה: בניית סכרים.	נושא הכנסת מנוע שריפה הפנימית לשימוש לשאיבת מים – יידון בפרק ההתיישבות הציונית במישור החוף.

	העלאת אפשרויות מגוונות לפתרון בעיה : יציעו דרכים לשמירת איכות המים, דוגמה : בקרה על כמויות המים הנשאבות למניעת שאיבת יתר הגורמת להמלחת המים ולירידה באיכותם.	- הגורמים המשפיעים על ירידה באיכות המים במישור החוף בעשרות השנים האחרונות (זיהום המלחה) והדרכים שיש לנקוט כדי למנוע את החמרת המצב - התפתחויות טכנולוגיות המאפשרות להגדיל את כמויות המים הזמינות למטרות שונות – התפלה וטיהור	

ג. מגוון הצומח והחי

מטרות:

- **יכירו** את בתי הגידול לצומח במישור החוף ו**יסבירו** את הגורמים להיווצרותם.
- **יסבירו** את השפעת התנאים בבתי הגידול השונים על הצומח.
- **יסבירו** את דרכי ההסתגלות של הצומח לתנאים בבתי הגידול.
- **יזהו בשטח** את בתי הגידול, דרכי הסתגלות הצומח וחברות הצומח האופייניות.
- **ישוו** בין הצומח בחבלים השונים של מישור החוף ו**יסבירו** את הסיבות לתפוצה השונה שלהם.
- **יזהו בשטח** פרטי צומח ובעלי חיים האופייניים לאזור.
- **יכירו** את בתי הגידול של הצמחים האופייניים למישור החוף ו**יסבירו** את הקשר בין תכונות כל צמח לבין בית גידולו.
- **יכירו** את בתי הגידול לחי במישור החוף ו**יסבירו** את הגורמים להיווצרותם.
- **יסבירו** את השפעת התנאים בבתי הגידול השונים על החי.
- **יסבירו** את דרכי ההסתגלות של החי לתנאים בבתי הגידול.
- **יזהו בשטח** את בתי הגידול ואת דרכי ההתאמה של בעלי החיים במישור החוף לחיים בבתי הגידול השונים.
- **יכירו** את בתי הגידול של בעלי החיים האופייניים למישור החוף ו**יסבירו** את הקשר בין תכונות כל בעל חיים לבין בית גידולו.
- **ישוו** בין תמונת החי והצומח בעבר לתמונה זו בימינו ו**יסבירו** את הגורמים לשונות.
- **ידונו** בסוגיית פיתוח מול שימור במישור החוף, **יעלו טענות** מנומקות ו**יצדיקו** את עמדתם.
- **יעריכו** את מידת הצלחתם של המאבקים לשמירת הנוף הטבע במישור החוף.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הערות דידיקטיות
1. הצומח (3 שעות)	- הגורמים המשפיעים על היווצרותם של בתי גידול מגוונים במישור החוף (למשל: תכונות הקרקע, תנאי האקלים, הקרבה לים, מידת המליחות של הקרקע) והשפעתם על הצומח - דרכי הסתגלות הצומח במישור החוף לתנאים הפיזיים בבתי הגידול השונים	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את השפעת התנאים בבתי הגידול השונים על הצומח, דוגמה: רסס מהים הפוגע בנוף הצמח. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את דרכי ההסתגלות של הצומח לתנאים בבתי הגידול, דוגמה: שורשים עמוקים ומסועפים כהתאמה לבית הגידול החולי.	

יש להדגיש שבסוגיה זו עוסקים בעיקר בתנאים בבתי הגידול ובהשפעתם על הצומח. מיני הצמחים מהווים דוגמא בלבד לתהליכים אלה.	זיהוי בשטח: יזהו בשטח את בתי הגידול, דרכי הסתגלות הצומח וחברות הצומח האופייניות. השוואה: ישוו בין הצומח בחבלים השונים של מישור החוף ויסבירו את הסיבות לתפוצה השונה שלהם, לדוגמה: נר הלילה לעומת אלון התבור. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יקשרו בין התנאים הפיזיים בבתי הגידול השונים לבין סוגי הצומח בבית הגידול, לדוגמה: הצמח ידיד החולות מותאם לתנאים השוררים בדיונות החול. הוא גדל ומתפתח בבית גידול זה הודות למערכת שורשים עמוקה ומסועפת.	לימוד בשטח: להכרת בתי הגידול, דרכי הסתגלות הצומח וחברות הצומח האופייניות אתרים לביקור: בתי הגידול, הצומח האופייני להם וצמחים בולטים, לדוגמה: חתך מערב-מזרח - מחוף הים עד המרזבה: • קו החוף: נר הלילה החופי, חבצלת החוף (גן לאומי חוף השרון, חוף פלמחים) • רכסי הכורכר: חרוב מצוי, אלת המסטיק (שמורת ביתן אהרון) • חולות: ידיד החולות, לענה חד-זרעית, רותם המדבר (חולות ניצנים) • חמרה: אלון התבור (שמורת אלון) • אבוסיים ומרזבה: פיקוס השקמה (חולות ניצנים) • נופי מים: נופר צהוב (גן לאומי מקורות הירקון)	
	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את השפעת התנאים בבתי הגידול השונים על החי, דוגמה: אזור הכרית והשינויים המהירים בין רטיבות ליובש, זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את דרכי ההסתגלות של החי לתנאים בבתי הגידול, דוגמה: ביצי קיימא כהתאמה להתייבשות השלוליות בקיץ.	- התנאים בבתי הגידול השונים והשפעתם על החי - דרכי הסתגלות החי במישור החוף לתנאים הפיזיים בבתי הגידול השונים	2. החי (3 שעות)

רצוי להציג ללומדים בעלי חיים האופייניים לכל אחד מבתי הגידול.	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה והשוואה: יקשרו בין התנאים הפיזיים ובין מאפייני החי בסביבות הגידול השונות. דוגמה: האגמית החיה במקווי מים (למשל: בריכות דגים) מצוידת בקרומי שחייה המאפשרים לה לנוע על פני המים ולצלול לעומק כדי להשיג את מזונה. זיהוי: זיהו את בעלי החיים האופייניים.	לימוד בשטח: להכרת בתי הגידול ודרכי ההתאמה של בעלי החיים במישור החוף לחיים בבתי הגידול השונים: □ קו החוף □ חולות □ נופי מים: • נחלים • שלוליות עונתיות • ביצות ובריכות דגים - בעלי החיים האופייניים למישור החוף: כוח אפור, גרביל החולות, ירבע מצוי, נחש חולות, אגמיות, ברווזים, שחפים, שלדגים, חפרית עין החתול, צב רך, שפמנון, קורמורן, סיקסק	
	השוואה, סיבה ותוצאה: ישו בין תמונת החי והצומח בעבר לעומת הקיים בימינו, על פי קריטריונים שיוצעו על ידי הלומדים, ויסבירו את הסיבות לשוני. דוגמה: בעבר היה יער האלוני סבוך בשרון, ואילו בימינו נותרו אלוני מעטים, הסיבה - האדם כרת את העצים כדי להפיק חום ואנרגיה. דיון והעלאת טיעונים מנומקים: יביעו דעה מנומקת בנושא פיתוח מול שימור, דוגמה: שימור הדיונות והחי והצומח הטבעיים או בנייה למגורים (למשל: אשדוד, נס ציונה).	- תמורות שחלו בעולם החי והצומח במישור החוף וסיבותיהן – תמונת העבר לעומת המצב כיום: □ הרס בתי גידול □ הכחדה של מיני חי וצומח, למשל: תנינים, גימוסים, אלון התבור □ חדירה של מינים פולשניים, למשל: מיינה הודית, דררה, שיטה מכחילה פנים לכאן ולכאן - סוגיה לסיכום: מצד אחד: חשיבות השמירה על נופי הטבע במישור החוף והשלכותיה לעתיד – חי, צומח, חוליות, ומצד אחר: הצורך והביקוש לשטחים למגורים ולמסחר במרכז הארץ	3. תמורות, סכנות ושימור (3 שעות)

	הערכה : יעריכו את מידת הצלחתם של המאבקים לשמירת הנוף הטבע במישור החוף, דוגמה : ביטול תכניות הבנייה בחוף פלמחים ושימורו כגן לאומי וכשטח ציבורי פתוח.	- המאבקים לשימור הנוף הטבעי במישור החוף – הצלחותיהם, חשיבותם ותרומתם	

ד. הדרכים במישור החוף

מטרות:

- יעריכו את החשיבות של מישור החוף כאזור מעבר.
- יסבירו את השפעת המבנה הפיזי של מישור החוף על מערך הדרכים באזור בתקופות השונות.
- ישוו את תוואי הדרכים בעבר לזה שבימינו.
- יסבירו את הקשיים בהעברת דרכי רוחב במישור החוף.
- יעריכו את היתרונות ואת המגבלות של התובלה הימית.
- ישוו בין התובלה הימית בעבר לזו שבימינו.
- יסבירו את השפעת מבנה קו החוף על מיקומם של נמלים במישור החוף.
- ישוו בין מיקום הנמלים בעבר ובהווה ויסבירו את הסיבות לשינויים.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הערות דיזקטיות
1. דרכים ומסחר במהלך הדורות (6 שעות) א. דרכי האורך (2 שעות) ב. דרכי הרוחב (1 שעה)	- חשיבותו של האזור כארץ מעֵבֵר בעֵבֵר - השפעת המבנה הפיזי של מישור החוף (רצועות האורך) על תוואי הדרכים בעבר - ויה מאריס (דרך הים) ובימינו - כבישים מספר 2, 4, ו-6 ומסילת הברזל - הקשיים בהעברת דרכי רוחב במישור החוף והסיבות לכך	הערכה: יעריכו את החשיבות של מישור החוף כאזור מעבר, דוגמה: מעבר נוח בין הדלתא של הנילוס לבין מסופוטמיה זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה, השוואה: יקשרו בין המבנה הפיזי של מישור החוף ובין תוואי הדרכים באזור וישוו את תוואי הדרכים בעבר לזה שבימינו, דוגמה: התוואי של ויה מאריס (דרך הים) בעבר בהשוואה לתוואי כביש החוף כיום. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה, השוואה: יקשרו בין המבנה האורכי של מישור החוף לבין קשיים בהעברת דרכי רוחב, דוגמה: רצועת החולות לאורך החוף יוצרת קשיים למעבר לרוחב מישור	יש לשים לב שגם הביצות במישור החוף השפיעו על תוואי הדרכים בעבר.

בנושא הנמלים על התלמידים להכיר את המושגים: הינטרלנד, פולנד	החוף. הערכה: יעריכו את היתרונות ואת המגבלות של התובלה הימית, דוגמה: יתרון בכמות, מגבלה בניווט בים. השוואה: ישוו בין התובלה הימית בעבר לזו שבימינו, דוגמה: ההתגברות הטכנולוגית על קשיי הניווט בים השוואה: ישוו בין מיקום הנמלים בעבר ובהווה, דוגמה: בעבר מוקם הנמל לפני מוצא הנחלים לים, למשל: תל קסילה. במהלך התקופות לא התנאים הפיזיים קבעו את מיקומו של הנמל אלא הצורך, למשל: נמל קיסריה בתקופתו של הורדוס, ונמל אשדוד בתקופתנו.	- היתרונות והמגבלות של התחבורה הימית בעבר ובימינו - השפעת מבנה קו החוף על מיקומם של נמלים במישור החוף והשינויים באיתורם במהלך התקופות	ג. הסחר הימי (3 שעות)

ה. תולדות התיישבות האדם במישור החוף עד המאה ה-19

מטרות:

- **יכירו** את מאפייני כל תקופה ותקופה ואת ייחודה מבחינות אלו: אירועים היסטוריים, התרבות החומרית ותפרוסת האוכלוסייה.
- **יכירו** בשטח את הממצאים המייצגים כל תקופה ותקופה ו**יפיקו מידע** מהממצאים (למשל: מבצרים, ערי נמל, מבני ציבור ובנייה פרטית, בתי תפילה, מפעלי מים).
- **יסיקו** על הקשר שבין המצב הביטחוני – מלחמה או שלום – וכוחו של השלטון ובין תפרוסת היישובים באזור והתרבות החומרית.
- יזהו מרכיבים של תרבות חומרית שמקורה בארצות אחרות ו**יסיקו** מכך על קשרים מסחריים ותרבותיים.
- **יכירו דעות שונות** על ממצאים ואירועים בתקופה ו**ינקטו עמדה** כלפיהם.
- **ישוו** בין צורתם וסגנונם של ממצאים חומריים בעלי תפקוד דומה בתקופה זמן אחת ובין צורתם וסגנונם של ממצאים חומריים בתקופות אחרות.
- **יסיקו** מתולדות האזור על היותו אזור מעבר ומפגש בין תרבויות.
- **יכירו** את שלבי התפתחות התרבות החומרית.
- **יתארו** את השינויים שחלו בבסיס הקיום האנושי בעקבות המהפכה החקלאית.
- **יתארו** את מנהגי הפולחן והקבורה בתקופה הכלקוליתית.
- **יסבירו** את דרכי ניצול התנאים הטבעיים באזור על ידי האדם הקדמון ואת התבטאותם בממצאי התרבות החומרית.
- **יכירו בשטח** את ממצאי ואת אתרי התרבות החומרית מהתקופות הפרהיסטוריות.
- **יכירו** את מאפייני התרבות הכנענית.
- **יסבירו** את העדויות על החסות המצרית ועל התרופפותה בתקופת הברונזה המאוחרת.
- **יתארו** את התרבות הכנענית באמצעות הממצאים בשטח.
- **יסבירו** את הדעות השונות באשר למוצאם של גויי הים שהתיישבו לאורך מישור החוף.
- **יסבירו** את הגורמים השונים להתיישבות גויי הים במישור החוף.
- **יכירו** את המקורות המקראיים והחיצוניים המעידים על התיישבות גויי הים במישור החוף ו**יסבירו** עדות זו.
- **יתארו** את המאפיינים התרבותיים, החברתיים והדתיים של גויי הים.
- **יתארו** את היחסים בין בני ישראל לבין גויי הים במהלך תקופת הברזל ו**יסבירו** את הסיבות לשינויים שחלו ביחסים אלה.
- **יכירו בשטח** את הממצאים האופייניים לגויי הים.
- **יתארו** את תרבות גויי הים על סמך הממצאים בשטח.
- **יסבירו** את הסיבות שהביאו להקמת ערים במישור החוף בתקופה ההלניסטית.
- **יתארו** את מאפייני הערים ההלניסטיות במישור החוף.
- **יתארו** את הגורמים והדרכים בהם השתלטו החשמונאים על מישור החוף.
- **יסבירו** את הגורמים לשינויים שחלו בתפרוסת ההתיישבות היהודית ובעקבותיה כיבוש מישור החוף על ידי החשמונאים.
- **יכירו בשטח** את ממצאי הבנייה ההלניסטית, מבנה הערים ההלניסטיות והתרבות ההלניסטית.
- **יכירו** את התמורות השלטוניות במישור החוף בתקופה הרומית-ביזנטית.
- **יסבירו** את השפעת התמורות השלטוניות במישור החוף בתקופה הרומית-ביזנטית על ההתיישבות במישור החוף.
- **יסבירו** את המניעים לפיתוחו של מישור החוף בתקופה הרומית-ביזנטית.
- **יכירו בשטח** את מפעלי הפיתוח בתקופה הרומית.
- **יתארו** את עקרונות התכנון והבנייה של הערים הרומיות והביזנטיות ואת הגשמתם בערי מישור החוף.

- **יכירו בשטח** את המבנה והממצאים של הערים הרומיות-ביזנטיות במישור החוף.
- **יסבירו** את הסיבות שהביאו לגידול האוכלוסייה במישור החוף בתקופה הרומית.
- **יסבירו** את הגורמים למעבר הסנהדרין מירושלים ליבנה ולהפיכתה למרכז סמכותי.
- **יסבירו** את הסיבות להידלדלות היישוב היהודי במישור החוף בתקופה הרומית המאוחרת ובתקופה הביזנטית.
- **יכירו** את מוצאם של השומרונים ואת תולדותיהם בקיסריה.
- **יכירו** את מסורות הקדושה הנוצריות במישור החוף.
- **יכירו** את פעילות המרכז הרוחני הנוצרי בקיסריה.
- **יכירו** את המאבק על מעמדה של קיסריה בנצרות למול ירושלים ואת תפקידו של אוסביוס במאבק זה.
- **יכירו** את העדויות לאמונות הפגאניות במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את הממצאים האופייניים לכל אחת מהאוכלוסיות במישור החוף בתקופה הרומית-ביזנטית.
- **יסבירו** את הגורמים להזנחת מישור החוף בתקופה הערבית.
- **יסבירו** את הגורמים לבניית מבצרים לאורך החוף בתקופה הערבית.
- **יסבירו** את הסיבות לקביעת רמלה כמרכז שלטוני בתקופה הערבית.
- **יכירו בשטח** את מבנה הערים ואת מאפייניהן בתקופה המוסלמית הקדומה.
- **יכירו בשטח** את המבצרים הערביים במישור החוף.
- **יכירו** את מסעי הצלב העיקריים ואת ההבדלים ביניהם.
- **יסבירו** את הסיבות לשינוי מעמדו של מישור החוף בתקופה הצלבנית לעומת מעמדו בתקופה הערבית.
- **יסבירו** את מעמדו של מישור החוף בממלכת ירושלים הראשונה ואת מעמדו בממלכת ירושלים השנייה.
- **יכירו** את מאפייני הבנייה הצלבנית במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את ערי החוף הצלבניות ומאפייניהן ואת הביצורים הצלבניים לאורך מישור החוף.
- **יסבירו** את הגורמים להרס ולהזנחת מישור החוף בתקופה הממלוכית ובראשית התקופה העות'מאנית.
- **יסבירו** את הגורמים לפיתוח מישור החוף במאות ה-17 וה-18.
- **יכירו** את מפעלי הפיתוח של השליטים המקומיים במישור החוף בתקופה העות'מאנית – דאהר אל עומר, אחמד אל-ג'זאר.
- **יכירו בשטח** את אתרי ערי החוף במאות ה-17 וה-18.

נושאי הלימוד	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	הערות דידקטיות
1. התקופות הפרהיסטוריות (2 שעות)	- התפתחות התרבות החומרית (למשל: כלי צור, אבני יד) - התקופות הניאוליתית והכלקוליתית □ המהפכה החקלאית – מעבר מליקוט וציד לגידול מזון □ מנהגי פולחן וקבורה		

אמנם מערות הכרמל קשורות גם ליחידת ההר – אך כיוון שהן קשורות גם למישור החוף הן מוזכרות גם ביחידה זו.	הסקה: יסיקו מממצאי התרבות החומרית בשטח על דרכי ניצול התנאים הטבעיים באזור על ידי האדם הקדמון, דוגמה: התגוררות במערות בחוף הכרמל.	לימוד בשטח: להכרת התרבות החומרית ודרכי הסתגלות האדם הקדמון לתנאי הסביבה אתרים לביקור: מערות הכרמל, מערת כברה, מוזאון ישראל	
נהוג לכנות את התקופות הקדומות בשמות משני תחומים שונים: האחד – שם מדיני (למשל: כנעני, ישראל) והשני – שם של תרבות חומרית (למשל: ברונזה ברזל).	הסקה: יסיקו מהממצאים במישור החוף על החסות המצרית ועל התרופפותה בתקופת הברונזה המאוחרת, דוגמה: מטמון כפר מונש המכיל כלי עבודה מצריים הסקה: יסיקו על אופייה של התרבות הכנענית מהממצאים בשטח, דוגמה: בניית ביצורים.	- מאפייני התרבות הכנענית: □ התרבות החומרית □ התרבות העירונית □ הדת הכנענית - עדויות לחסות המצרית במישור החוף ועדויות להתרופפות החסות לימוד בשטח: להכרת התרבות הכנענית באמצעות הממצאים בשטח	2. תקופות הברונזה (3 שעות)
		אתרים לביקור: אשקלון, תל מקנה, תל אפק, תל דור, יפו	
	העלאת השערות ומגוון נקודות מבט:	- הדעות השונות באשר למוצאם של גויי הים שהתיישבו לאורך מישור החוף: פלשתים, תכ'רים, פיניקים, שרדנה פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון הגורמים להופעת גויי הים – דעות שונות במחקר	3. תקופת הברזל – גויי הים (6 שעות)

מקורות – גם מקורות כתובים וגם מקורות גרפיים	יעלו השערות לגורמים להתיישבות גויי הים במישור החוף: לדוגמה: חיפוש אתרים להקמת תחנות מסחר. הסקה: יסיקו מהמקורות השונים על התיישבות גויי הים במישור החוף, דוגמה: מגילת ון אמון השערה: ישערו את הסיבות לשינויים שחלו ביחסים בין גויי הים לבין שבטי ישראל, דוגמה: התלכדותם של שבטי ישראל לממלכה המאוחדת הביאה להגברת עצמתם כלפי גויי הים. זיהוי בשטח: יזהו בשטח את הממצאים האופייניים לגויי הים הסקה: יסיקו על תרבות גויי הים על סמך הממצאים בשטח, דוגמה: ממצאי ייצור שמן הזית בתל מקנה.	- המקורות המקראיים והחיצוניים המעידים על התיישבות גויי הים במישור החוף - מאפיינים תרבותיים, חברתיים ודתיים של גויי הים - היחסים בין בני ישראל לבין גויי הים במהלך תקופת הברזל: ימי השופטים, הממלכה המאוחדת, ממלכות ישראל ויהודה לימוד בשטח: להכרת ממצאי ההתיישבות של גויי הים במישור החוף אתרים לביקור: המוזאון הפלשתי באשדוד, תל צפית, תל מקנה, הרחוב הפלשתי ברבדים, תל קסילה, עיזבית צרטה, תל דור, מוזאון המזגגה, מוזאון הכט, אכזיב, מגדל סטרטון	4. התקופה ההלניסטית (4 שעות)
	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הסיבות שהביאו להקמת ערים במישור החוף בתקופה ההלניסטית, דוגמה: הקמת נמלים כדי לקיים קשרי מסחר עם ארץ המוצא.	- התפתחות הערים ההלניסטיות במישור החוף ומאפייניהן: □ הגורמים להקמתן □ נמלים □ מעמד העיר □ התכנון העירוני (אורתוגונולי)	

כדאי לשים לב בעיקר לדרך ההשתלטות של ינאי על צפון מישור החוף. לראשונה בתקופה זו הייתה שליטה יהודית על המוצא לים.	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים לשינויים שחלו בתפרוסת ההתיישבות היהודית ובתעסוקות התושבים בעקבות כיבוש מישור החוף על ידי החשמונאים, דוגמה: ההזדמנות לעסוק בימאות. הסקה: יסיקו על סמך הממצאים בשטח על תכנית העיר דוגמה: מערך הרחובות וצורת הבתים של העיר דור.	- הגורמים והדרכים בהם השתלטו החשמונאים על מישור החוף - שינויים בתפרוסת ההתיישבות היהודית ובתעסוקות התושבים בעקבות כיבוש מישור החוף על ידי החשמונאים לימוד בשטח: להכרת הבנייה ההלניסטית, מבנה העיר והתרבות ההלניסטית אתרים לביקור: דור, מוזאון המזגה, מגדל סטרטון, מוזאון הכט	5. התקופה הרומית-ביזנטית (8 שעות)
	השוואה: ישו בין מאפייני השלטון בתקופה הרומית-ביזנטית לבין מאפייני השלטון בתקופות הסמוכות, דוגמה: השלטון בתקופה הרומית-ביזנטית היה שלטון חזק יותר מאשר בתקופות הסמוכות זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את השפעת התמורות השלטוניות בתקופה הרומית-ביזנטית על ההתיישבות במישור החוף, דוגמה: מפעלי ניקוז.	- התמורות השלטוניות במישור החוף בתקופה הרומית-ביזנטית והשפעתן על ההתיישבות במישור החוף	א. פיתוח ובנייה (4 שעות)

	העלאת השערות: ישערו מה הייתה מטרת הרומאים בפיתוח מישור החוף, דוגמה: מישור החוף היה אזור מעבר בין מצרים לבין מסופוטמיה. הסקה: יסיקו מממצאים בשטח על החותם שהטביעו הרומאים באזור לדורות רבים, דוגמה: הפרצה בנחל פולג. זיהוי בשטח: זיהו בשטח את יישום עקרונות התכנון והבנייה של הערים הרומיות והביזנטיות, דוגמה: מערכת רחובות צולבים בקיסריה. העלאת השערות: יעלו השערות באשר לתפקוד ומבנה של מבנים רומיים וינמקו אותן, לדוגמה: מדוע המושבים בתיאטרון פונים לכיוון הים, מהו תפקודו של המבנה? (היפודרום).	- המניעים לפיתוחו של מישור החוף בתקופה זאת - מפעלי הפיתוח במישור החוף: □ בניית דרכים וגשרים □ ניקוז נחלים וביצות □ אספקת מים – העברה בתעלות ובאמות ואגירה □ פיתוח נמלים לימוד בשטח: להכרת מפעלי הפיתוח בתקופה הרומית אתרים לביקור: אמות המים לקיסריה, סכר נחל תנינים, הפרצה בנחל פולג, נמל קיסריה - עקרונות התכנון והבנייה של הערים הרומיות והביזנטיות והגשמתם בערי מישור החוף לימוד בשטח: להכרת המבנה והממצאים של הערים הרומיות-ביזנטיות במישור החוף אתרים לביקור: קיסריה, אשקלון	

נושא זה מטופל גם במסגרת יחידת הלימוד הראשונה בירושלים ראוי להתייחס לרבי הושעיה לרבי אבהו ולסוגיית עריכת מסכת נזיקין והתלמוד הירושלמי.	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הסיבות שהביאו לגידול האוכלוסייה במישור החוץ בתקופה הרומית, דוגמה: שיפור בתנאי החיים הודות למפעלי הפיתוח וניקוז הביצות. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים למעבר הסנהדרין מירושלים ליבנה ולהפיכתה למרכז סמכותי, דוגמה: חורבן בית שני. העלאת השערות: יעלו השערות לסיבות להידלדלות היישוב היהודי במישור החוץ, דוגמה: היהודים נמלטו ממישור החוף מאימת הביזנטים.	- הגורמים לגידול האוכלוסייה ולגיוונה - הגורמים למעבר הסנהדרין מירושלים ליבנה ולהפיכתה למרכז סמכותי בימיו של ריב"ז - מעמדו של היישוב היהודי בקיסריה בתקופה הרומית המאוחרת ובתקופה הביזנטית	ב. האוכלוסייה (4 שעות) 1. האוכלוסייה היהודית
			2. השומרונים
נושא השומרונים יילמד בהרחבה במסגרת יחידת ההר		- מוצאם של השומרונים ותולדותיהם בקיסריה	
		- מסורות קדושה נוצריות במישור החוף	3. הנוצרים והנצרות
		- פעילות המרכז הרוחני הנוצרי בקיסריה	
		- המאבק על מעמדה של קיסריה בנצרות למול ירושלים ותפקידו של אוסביוס	
		- עדויות לאמונות פגאניות במישור החוף	4. הפגאנים

	זיהוי בשטח: יזהו בשטח ממצאים האופייניים לכל אחת מהאוכלוסיות.	לימוד בשטח: להכרת הממצאים האופייניים לכל אחת מהאוכלוסיות במישור החוף אתרים לביקור: קיסריה, המוזיאון בשדות ים, אשקלון, יפו, דור	
	השוואה: ישו בין מצבו של מישור החוף בראשית התקופה המוסלמית הקדומה לעומת מצבו בשלהי התקופה המוסלמית ויסבירו את הסיבות להבדלים, לדוגמה: הזנחת הנמלים עקב שינוי באוריינטציה של המוסלמים – ממערב לדרום-צפון. זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים לבניית מבצרים לאורך החוף, דוגמה: החשש מפלישת נוצרים מן הים. העלאת השערות: יעלו השערות באשר לסיבות לקביעת רמלה כמרכז שלטוני וינמקו אותן, דוגמה: מיקומה של רמלה באזור מעבר במישור החוף מצפון לדרום. הרצון לבנות מרכז שלטוני חדש כדי להתנתק ממורשת העבר. זיהוי בשטח: יזהו בשטח את מאפייני הערים המוסלמיות.	- הגורמים להזנחת מישור החוף - הגורמים לבניית מבצרים לאורך החוף - הרקע לבניית בירה חדשה – רמלה – ומאפייני העיר לימוד בשטח: להכרת מבנה הערים ומאפייניהן בתקופה המוסלמית הקדומה אתרים לביקור: קיסריה, רמלה לימוד בשטח: להכרת המבצרים הערביים במישור החוף אתרים לביקור: אשדוד ים, מבצר הבונים	6. התקופה המוסלמית הקדומה (התקופה הערבית) (3 שעות)

- הדרכים שבהן השתלטו הצלבנים על מישור החוף :
 - **מסע הצלב הראשון** – כיבוש ערי החוף ושיתוף הפעולה עם **הקומונות הימיות**
 - מסע הצלב השלישי – הקרבות בין **ריצ'ארד לב-ארי וסלאח א-דין** (עכו וארסוף)
 - מסע הצלב החמישי – הסכם **תל אלעג'ול**
 - מסע הצלב השביעי – **לואי התשיעי** ושיקום הביצורים בערי החוף

- הסיבות לשינוי מעמדו של מישור החוף בתקופה הצלבנית לעומת מעמדו בתקופה הערבית

- מעמדו של מישור החוף **בממלכת ירושלים הראשונה** לעומת מעמדו **בממלכת ירושלים השנייה** (הרכב האוכלוסייה, צפיפות, מרכז שלטוני)

- מאפייני הבנייה הצלבנית במישור החוף

לִימוּד בַּשֵּׁטַח : להכרת ערי החוף ומאפייניהן ולהכרת הביצורים הצלבניים

השוואה :
ישו בין מסעי הצלב על פי תבחינים שיעלו הלומדים, דוגמה למניעים : מניעים, תוצאות.

זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה :
יקשרו בין תכונות המיקום של מישור החוף לבין מעמדו בתקופה הצלבנית, דוגמה : הקרבה לים ונמלי מוצא לאירופה.

השוואה :
ישו את מעמדו של מישור החוף בשתי התקופות על פי תבחינים נתונים, לדוגמה : בתקופת ממלכת ירושלים הראשונה – ירושלים הבירה, ובממלכת ירושלים השנייה – עכו הבירה.

זיהוי ושיום :
יזהו בשטח מבנים צלבניים על פי מאפייניהם, ויידעו לשיים את חלקי המבנה השונים, לדוגמה : הקשת הצלבנית, **חפיר**, **מעוז**, שער צלבני

		אתרים לביקור: עכו, עתלית (תצפית), קיסריה, ארסוף, אשקלון	
חשוב לציין שהשרידים הניכרים בשטח מתקופה זו אינם רבים	העלאת השערות: יעלו השערות לסיבות הרס המבצרים ולהזנחת מישור החוף וינמקו את השערותיהם, לדוגמה: החשש שמא המבצרים ישמשו שוב את הצלבנים אם יכבשו את האזור זיהוי רכיבים וקשרים – סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים לפיתוח מישור החוף במאות ה-17 וה-18, דוגמה: החשש משודדי ים.	- הגורמים להרס ולהזנחת מישור החוף בתקופה הממלוכית ובראשית התקופה העות'מאנית - הגורמים לפיתוח מישור החוף במאות ה-17 וה-18 - שליטים מקומיים שמפתחים את מישור החוף – דאהר אל עומר, אחמד אל-ג'זאר לימוד בשטח: להכרת אתרי ערי החוף במאות ה-17 וה-18 אתרים לביקור: חיפה, עכו, יפו	8. התקופה המוסלמית המאוחרת (3 שעות)

ו. התיישבות האדם במישור החוף מהמאה ה-19 ועד לאחר הקמת המדינה

מטרות:

- **יסבירו** את הגורמים למסע נפוליאון ואת הגורמים לכישלונו.
- **יסבירו** את השפעת מסע נפוליאון על ערי החוף ואת הסיבות להשפעה השונה על הערים השונות.
- **יתארו** את השינויים שחלו במצבן של ערי החוף במאה ה-19.
- **יסבירו** את הסיבות שהביאו להתפתחות ערי החוף במאה ה-19.
- **יכירו בשטח** את הבנייה בערי החוף במאה ה-19.
- **יסבירו** את תהליך היציאה מהחומות בערי החוף.
- **יסבירו** את הגורמים להתיישבות הטמפלרית בארץ-ישראל.
- **יכירו** את מאפייני המושבות הגרמניות במישור החוף.
- **יסבירו** את הגורמים להגירה ולהתיישבות של מיעוטים מוסלמיים במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את המושבות הגרמניות במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את העדויות להתיישבות המוסלמית במישור החוף.
- **יסבירו** את תולדות הדת הבהאאית.
- **יכירו** את עקרונות הדת הבהאאית ואת הזיקה שלה לדתות המונותאיסטיות.
- **יכירו** את האתרים הקדושים לדת הבהאאית ואת מאפייניהם.
- **יסבירו** את הגורמים להתקדשות אתרי הדת הבהאאית.
- **יכירו בשטח** את האתרים הבהאאיים במישור החוף.
- **יסבירו** את הסיבות לריכוז ההתיישבות הציונית במישור החוף.
- **יסבירו** את הגורמים לקשיי ההתיישבות הציונית במישור החוף.
- **יסבירו** את הדרכים בהן התמודדו המתישבים הציוניים עם קשיי ההתיישבות.
- **יסבירו** את השפעת רכישת הקרקעות בראשית ההתיישבות הציונית על היחסים בין יהודים לערבים.
- **יכירו** את צורות ההתיישבות הציונית במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את מאפייני הבנייה והתכנון של ההתיישבות הציונית.
- **יסבירו** את הסיבות שהביאו להתפתחות הפרדסנות לענף כלכלי מרכזי של היישוב העברי.
- **יסבירו** את תרומתו של ענף הפרדסנות לפיתוח הארץ.
- **יסבירו** את הגורמים להקמת שכונות הגנים בחיפה ובתל-אביב.
- **יסבירו** את השפעת אחוזת בית והדר כרמל על ההתיישבות העירונית הציונית.
- **יכירו בשטח** את מאפייני הבנייה של שכונות הגנים בחיפה ובתל-אביב.
- **יתארו** את הכיבוש הבריטי של ארץ ישראל.
- **יסבירו** את הגורמים להשקעת המשאבים על ידי שלטון המנדט הבריטי בפיתוח תשתיות במישור החוף.
- **יכירו** את מפעלי הפיתוח, התשתית והבנייה הבריטיים במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את מאפייני הסגנון הבינלאומי.
- **יכירו בשטח** את מפעלי הפיתוח, התשתיות וסגנון הבנייה במישור החוף בתקופת המנדט.

- **יכירו** את תרומתו של יהושע חנקין לרכישת האדמות במישור החוף.
- **יכירו** את גושי ההתיישבות החקלאית ואת היישובים העירוניים שקמו במישור החוף בתקופת המנדט.
- **ישוו** בין התפתחותה של חיפה לבין התפתחותה של תל-אביב בתקופת המנדט.
- **יסבירו** את הגורמים לעיור של היישובים סביב תל-אביב.
- **יכירו בשטח** את ההתפתחויות היישוביות מתקופת המנדט.
- **יכירו** את המאבק לעלייה חופשית לארץ ישראל ואת ביטויו בנוף מישור החוף.
- **יכירו בשטח** את אתרי המאבק הקשורים להעפלה.
- **יסבירו** את הגורמים לפלישת הצבא המצרי למישור החוף ואת הגורמים לעצירתו.
- **יכירו** את כיבוש הערים המערבות והערים הערביות במלחמת העצמאות.
- **ישוו** בין המפה היישובית של מדינת ישראל לאחר מלחמת העצמאות לבין תוכנית החלוקה.
- **יכירו בשטח** את אתרי הקרבות העיקריים במישור החוף במלחמת העצמאות.
- **יכירו** את הפתרונות ההתיישבותיים לבעיות שהתעוררו בעקבות העלייה הגדולה בשנותיה הראשונות של המדינה.
- **יסבירו** כיצד יושמה התכנית לפיזור האוכלוסין במישור החוף.
- **יסבירו** את המניעים להקמה של נמל חדש באשדוד.
- **ישוו** בין נמל חיפה לנמל אשדוד.
- **יסבירו** את הגורמים להתפתחות מטרופולין תל-אביב.
- **יסבירו** את הדרכים השונות לשימור האתרים והסביבה במישור החוף.
- **יכירו בשטח** את הדרכים השונות לשימור אתרים.

הערות דיזקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים למסע נפוליאון, דוגמה: שאיפה ליצור רצף עם המושבות הצרפתיות בצפון אפריקה. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים לכישלוננו של מסע נפוליאון,	- הגורמים למסע נפוליאון והסיבות לכישלוננו - השפעת מסע נפוליאון על ערי החוף – יפו מול עכו	1. המאה ה-19 – נקודת מפנה (8 שעות)

ו התלמידים ילמדו שתהליך היציאה מן החומות והתרחבות העיר אל מחוץ לחומותיה היה תהליך שחל בעוד כמה ערים בארץ במחצית השנייה של המאה ה- י"ט. כיוון שהתלמידים כולם לומדים את תולדות ירושלים מן הראוי לקיים השוואה בתהליכי הבנייה מחוץ לחומות בין ירושלים לבין יפו.	דוגמה : חוסר במידע מודיעיני. השוואה : ישו בין השפעת מסע נפוליאון על עכו להשפעתו על יפו, דוגמה : הבנייה מחוץ לחומה ביפו אך לא בעכו. השוואה : ישו בין מצבן של ערי החוף בראשית המאה ה-19 לעומת מצבן בסופה, לדוגמה : בתחילת המאה – ערים צפופות ומוזנחות מהן מוקפות חומה, בסוף התקופה – גידול באוכלוסיית הערים והכנסת מודרנה. העלאת השערות : יעלו השערות לסיבות שהביאו להתפתחות ערי החוף, לדוגמה : השערות נכונות - שיפור רמת הנגישות, הכנסת טכנולוגיה, השערה מוטעית – מעבר "היישוב הישן" לערי החוף. זיהוי בשטח : זיהו בשטח את הבנייה בערי החוף במאה ה-19. השוואה : ישו בין תהליכי ההתפתחות של ירושלים מחוץ לחומות לבין תהליכי ההתפתחות של יפו מחוץ לחומות, דוגמה : הבנייה היהודית מחוץ לחומות ירושלים קדמה לבנייה היהודית מחוץ לחומות יפו. השוואה : ישו בין ההתפתחות של יפו מחוץ לחומות להתפתחות של חיפה מחוץ לחומות,	- השינויים שחלו במצבן של ערי החוף בראשית המאה ה-19 לעומת מצבן בסופה של התקופה והגורמים לכך לימוד בשטח : להכרת פיתוח הבנייה בערי החוף במאה ה-19 אתרים לביקור : חיפה, עכו, יפו והשכונות שהוקמו מחוץ לחומותיה	א. התפתחות היישוב במישור החוף (2 שעות)

נושא הטמפלרים נלמד במסגרת יחידות ירושלים.	דוגמה : בשתיהן שלב חשוב הוא בנייה של שכונת גנים יהודית – הדר כרמל ואחוזת בית. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים להתיישבות הטמפלרית בארץ-ישראל, דוגמה : רצון להקים קהילת מופת. השוואה : ישו צורות התיישבות על פי התבחינים הבאים : אופי האוכלוסייה, המניעים לבנייה, מראה המבנים, סגנון אדריכלי, התפקוד של המבנים, התפרוסת המרחבית של היישוב, מיקום הבניינים, לדוגמה : בנייה אירופאית גרמנית במישור החוף – הדומה והשונה בין סגנון הבנייה המקומית לבין סגנון הבנייה הגרמני. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים להגירה ולהתיישבות של מיעוטים מוסלמים בחוף, דוגמה : שבטי העיוורנה - בריחה מהשלטון החזק במצרים. זיהוי בשטח: יזהו בשטח את מאפייני המושבות הגרמניות. זיהוי בשטח: יזהו בשטח את מאפייני ההתיישבות המוסלמית.	- הגירה והתיישבות מאורגנת של נוצרים במישור החוף – המושבה האמריקאית וההתיישבות הטמפלרית - הגורמים להגירה ולהתיישבות של מיעוטים מוסלמים : בוסנים, צ'רקסים, שבטי העיוורנה, אחמדים לימוד בשטח להכרת המושבות הגרמניות באזור ואופיין אתרים לביקור : חיפה, יפו, שרונה, בני עטרות (וילהלמה) לימוד בשטח להכרת העדויות להתיישבות המוסלמית במישור החוף אתרים לביקור : קיסריה, גייסר אל-זרקא, כבביר	ב. הדת הבהאאית ואתריה במישור החוף (2 שעות)

	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הנסיבות ההיסטוריות להתפתחות הדת הבהאאית, דוגמה: ראשית העת החדשה במזרח התיכון וכניסה של מושגים מודרניים השוואה: ישו בין עקרונות הדת הבהאאית לבין העקרונות של הדתות המונותיאיסטיות, דוגמה: בדת הבהאאית אין אנשי דת במינוי קבוע – אין כוהני דת. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים להתקדשות אתרי הדת הבהאאית, דוגמה: כליאתו של הבהאא-אוללה בעכו שקרובה לכרמל. זיהוי בשטח: יזהו בשטח את מאפייני האתרים הבהאאים.	- תולדות הדת הבהאאית – הנסיבות ההיסטוריות שבהן התפתחה - עקרונות הדת הבהאאית והזיקה שלה לדתות המונותיאיסטיות - האתרים הקדושים לדת הבהאאית – הסיבות לקדושתם ומאפייניהם לימוד בשטח: האתרים הבהאאיים במישור החוף אתרים לביקור: חיפה, עכו	
	העלאת השערות: יעלו השערות באשר לסיבות להתיישבות הציונית במישור החוף, לדוגמה: השערה רלוונטית: באזור היו אפשרויות תעסוקה, למשל בפרדסים, השערה לא רלוונטית מקומות קדושים. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים לקשיי ההתיישבות הציונית במישור החוף,	- הסיבות לריכוז ההתיישבות הציונית במישור החוף - קשיים והזדמנויות להתיישבות הציונית במישור החוף	ג. ההתיישבות הציונית במישור החוף בשלהי התקופה (4 שעות)

רצוי לתת את הדעת להכשרה החקלאית שנעשתה בבתי ספר חקלאים, כמו מקווה ישראל. פרשת ניל"י נלמדת במסגרת תוכנית הלימודים בהיסטוריה.	דוגמה : הזנחת מישור החוף וכיסויו בביצות. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה : יסבירו את הדרכים בהן התמודדו עם קשיי ההתיישבות, דוגמה : הכשרה חקלאית מתאימה. העלאת השערות : יעלו השערות באשר ליחסים בין יהודים לערבים בעקבות רכישת קרקעות מערבים, לדוגמה רכישת הקרקעות מאדוני הקרקע הביאה לנישול יושבי הקרקע ולכן למתחים עם המתישבים הציוניים. זיהוי בשטח : זיהו בשטח את מאפייני הבנייה והתכנון של ההתיישבות הציונית. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה : יקשרו בין התנאים הטבעיים במישור החוף (קיומם של מי תהום) ובין ההתפתחות הטכנולוגית, דוגמה : שימוש במשאבה להעלאת מי התהום אפשר להשקות שטחי חקלאות במישור החוף, ובעיקר הרחבת ענף ההדרים. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה :	- דרכי ההתמודדות עם קשיי ההתיישבות - השפעת רכישת הקרקעות על היחסים בין יהודים לערבים - צורות ההתיישבות הציונית במישור החוף - מושבות ואחוזות פרטיות לימוד בשטח : להכרת ההתיישבות הציונית במישור החוף אתרים לביקור : חדרה, חפציבה, ראשון לציון, רחובות, מזכרת בתיה, גדרה, זכרון יעקב לימוד בשטח : להכרת אתרי פרשת ניל"י אתרים לביקור : זכרון יעקב, חוות אהרונסון - ראשית הפרדסנות העברית – הסיבות שהביאו להתפתחותו לענף כלכלי מרכזי : □ התאמת הגידול לתנאי האקלים והקרקע □ מי תהום זמינים □ יישום הידע הבסיסי לגידול ההדרים שהיה במשק הערבי □ התפתחות טכנולוגית שאפשרה שאיבת מים והשקיה של הגידולים - תרומתו של ענף הפרדסנות לפיתוח הארץ	

מומלץ להמשיך ולתאר את תולדותיה של אחוזת בית עד היותה לתל אביב.	יסבירו את תרומתו של ענף הפרדסנות לפיתוח הארץ, דוגמה: היכולת לשווק פרי הדר לאירופה הביאה לפריחה כלכלית שהייתה חיונית לחיזוק ההתיישבות הציונית. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים להקמת שכונות הגנים בחיפה ובתל-אביב, דוגמה: רצון להקים שכונות מודרניות. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את השפעת אחוזת בית והדר כרמל על ההתיישבות העירונית הציונית, דוגמה: הצלחתה של אחוזת בית הביאה להתפתחותה של העיר העברית (הציונית) הראשונה – תל-אביב. השוואה: ישוו בין אחוזת בית ובין הדר כרמל, דוגמה: בשתיהן הוקם מבנה ציבורי מרכזי – הגימנסיה העברית והטכניון. זיהוי בשטח: זיהו בשטח את מאפייני הבנייה של שכונות הגנים בחיפה ובתל-אביב.	- הגורמים להקמת השכונות אחוזת בית והדר כרמל, מאפייניהן והשפעתן על ההתיישבות העירונית הציונית לימוד בשטח: להכרת אחוזת בית, הדר כרמל ואתריהן אתרי ביקור: אחוזת בית, הדר הכרמל	

הערות דיסקטיות	אפשרויות לפיתוח אסטרטגיות חשיבה שהתכנים מזמנים	רעיונות מרכזיים, מוקדי הוראה ולימוד בשטח	נושאי הלימוד
נושא הכיבוש הבריטי את ארץ ישראל נלמד גם ביחידה 2 בירושלים. הרחבה בנושא שכוונות הגנים והסגנון הבינלאומי קיימת ביחידה השנייה של ירושלים.	העלאת השערות: יעלו השערות באשר למניעי הבריטים להשקיע משאבים בפיתוח תשתיות במישור החוף, לדוגמה: השערה רלוונטית: החשיבות האסטרטגית של האגן המזרחי של הים התיכון, השערה לא רלוונטית: יצירת מקומות תעסוקה ליהודים. זיהוי בשטח: זיהו בשטח את מאפייני הסגנון הבינלאומי.	- בתחבולות תעשה לך מלחמה – הכיבוש הבריטי את ארץ ישראל (הקרבות בעזה, הגנרל אלנבי, קו העוגיות) - הגורמים להשקעת המשאבים בפיתוח תשתיות - פיתוח תשתיות תחבורה: □ פיתוח נמלי ים – בניית נמל מודרני, עמוק מים, בחיפה, הקמת נמל תל אביב □ הקמת נמלי אוויר □ פיתוח רשת מסילות ברזל □ סלילת כבישים - פיתוח תשתיות מים וחשמל - תכנון מודרני ואדריכלות בסגנון הבינלאומי - פיתוח תעשייה כבדה לימוד בשטח: להכרת מפעלי פיתוח, תשתיות וסגנון בנייה במישור החוף בתקופת המנדט אתרים לביקור: נמל חיפה, נמל תל-אביב, מוזיאון הרכבת, תחנת הכוח הישנה בתל-אביב, תחנת הכוח בחיפה, מעיינות אפק, בתי הזיקוק ומפעלי התעשייה במפרץ חיפה, הסגנון הבינלאומי והתכנון העירוני בחיפה ובתל-אביב	2. תקופת המנדט (6 שעות) א. תהליכי מודרניזציה ופיתוח תשתיות (3 שעות) ב. התפתחות ההתיישבות העברית (3 שעות)

יש להדגיש שהכוונה לתהליכי ההפיכה של יישובים כפריים ליישובים בעלי מאפיינים עירוניים ולא דווקא להכרה במעמד המוניציפאלי כערים.	השוואה : ישו בין התפתחותה של חיפה לבין התפתחותה של תל-אביב בתקופת המנדט, דוגמה : חיפה מתפתחת כעיר נמל ותעשייה כבדה לעומת תל-אביב שמתפתחת כמרכז מנהלי ומלאכות קלות. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה : יסבירו את הגורמים לעיור של היישובים סביב תל-אביב, דוגמה : הגידול באוכלוסייה בעלת זיקה עירונית. זיהוי בשטח : זיהו בשטח את ההתפתחויות היישוביות מתקופת המנדט.	- גאולת האדמה – תרומתו של יהושע חנקין ברכישת אדמות במישור החוף - הקמת גושי התיישבות חקלאית – עמק חפר, גוש תל מונד - הקמת יישובים עירוניים – חולון - התפתחותה של תל-אביב בהשוואה להתפתחות חיפה בתקופת המנדט - הגורמים לתהליך העיור של היישובים סביב תל אביב לימוד בשטח : להכרת ההתפתחויות היישוביות במישור החוף בתקופת המנדט אתרים לביקור : עמק חפר, גוש תל-מונד, נתניה, חולון, תל-אביב, חיפה - המאבק לעלייה חופשית לארץ ישראל וביטויו בנוף מישור החוף לימוד בשטח להכרת אתרי המאבק הקשורים להעפלה אתרים לביקור : סידני עלי, מחנה עתלית, מוזאון ההעפלה בחיפה	

	זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה : יסבירו את הגורמים לפלישת הצבא המצרי למישור החוף ואת הגורמים לעצירתו, דוגמה : שאיפה מצרית להגיע	- פלישת הצבא המצרי למישור החוף הדרומי, עצירתו והדיפתו	3. מלחמת העצמאות (3 שעות)

למרכז היישוב היהודי בתל-אביב.. השוואה : ישוו בין המפה היישובית של מדינת ישראל לאחר מלחמת העצמאות לבין תוכנית החלוקה, דוגמה : מדינת ישראל כוללת את מישור החוף הצפוני שלא נכלל בתוכנית החלוקה. העלאת אפשרויות מגוונות לצורך פתרון בעיה : יעלו הצעות לפתרון בעיית הדיור של העולים החדשים, דוגמה : התיישבות בבתים ערביים נטושים. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה : יסבירו כיצד יושמה התכנית לפיזור האוכלוסין במישור החוף, דוגמה : הקמה של עיירות פיתוח במישור החוף הדרומי. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה : יסבירו את המניעים להקמה של נמל חדש באשדוד, דוגמה : רצון להקים נמל גדול ומודרני ולפיכך צורך בשטח פנוי מבנייה קיימת. השוואה : ישוו בין נמל חיפה לנמל אשדוד, דוגמה : באשדוד קיימים רציפי	- כיבוש הערים המעורבות והערים הערביות : יפו, רמלה, לוד, חיפה עכו - המפה היישובית במישור החוף בעקבות מלחמת העצמאות לעומת מפת תכנית החלוקה (רצועת עזה, שינוי דמוגרפי) לימוד בשטח : הקרבות העיקריים במישור החוף במלחמת העצמאות אתרים לביקור: גשר "עד-הלום", ניצנים, יד מרדכי - הפתרונות ההתיישבותיים לבעיות שהתעוררו בעקבות העלייה הגדולה בשנותיה הראשונות של המדינה (התיישבות בנכסים נטושים, מחנות צבא בריטיים, מחנות עולים, מעברות) - התכנית לפיזור אוכלוסין ויישומה במישור החוף – חבל לכיש, עיירות פיתוח - המניעים להקמת נמל חדש באשדוד	4. ההתיישבות לאחר הקמת והמדינה (6 שעות)

אצבעות בעוד שבחיפה ברוב הרציפים האוניות עוגנות במקביל לרציף. זיהוי רכיבים וקשרים - סיבה ותוצאה: יסבירו את הגורמים להתפתחות מטרופולין תל-אביב, דוגמה: יומנות גבוהה בין היישובים הסמוכים לבין תל-אביב. טיעון: יעלו טיעונים בנוגע לדרכים השונות לשימור אתרים, דוגמה: פיתוח של מוסדות ציבור במבנים לשימור מסייע לשימורם. זיהוי בשטח: יזהו בשטח את הדרכים השונות לשימור אתרים.	- הגורמים שהביאו להתפתחות תל אביב-יפו למטרופולין - דרכי שימור האתרים והסביבה במישור החוף פנים לכאן ולכאן – סוגיה לדיון דרכים שונות לשימור אתרים לימוד בשטח: הכרת דרכי שימור אתרים אתרים לדוגמה: מקווה ישראל, מזכרת בתיה, מושבה גרמנית, בתי האמידים, גימנסיה הרצליה (כיום – מגדל שלום)	